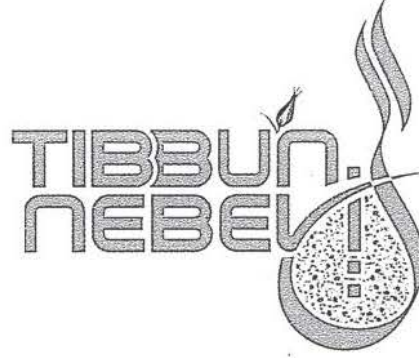

• ULUSLARARASI •
TIBB-I NEBEVÎ KONGRESİ
INTERNATIONAL CONGRES ON
PROPHETIC MEDICINE
24-25 HAZİRAN/JUNE 2014 ANKARA

BİLDİRİLER
PROCEEDINGS

EDİTÖR / EDITOR
Prof. Dr. İlhan Yıldız

ULUSLARARASI TIBB-İ NEBEVÎ KONGRESİ BİLDİRİLER INTERNATIONAL CONGRES ON PROPHETIC MEDICINE PROCEEDINGS

ULUSLARARASI TIBB-İ NEBEVÎ KONGRESİ
INTERNATIONAL CONGRES ON PROPHETIC MEDICINE
24-25 HAZİRAN/JUNE 2014 ANKARA

BİLDİRİLER / PROCEEDINGS

Uluslararası Sempozyumlar Dizisi
Yayın No: 2

ISBN: 978-605-83341-0-6

YAYIN KURULU / PUBLISHING COUNCEL

Nizamettin Kalaman
Prof. Dr. İlhan Yıldız
Prof. Dr. Hürrem Bodur
Prof. Dr. Ayşe Filiz Avcı
Prof. Dr. Haluk Deda
Yrd. Doç. Dr. Ayten Erol

YAYINA HAZIRLAYANLAR
PREPARED FOR PUBLICATION BY

Nizamettin Kalaman
Dr. Hanefi Gök
Fikri Karaca
Dr. Osman Özcan

İLETİŞİM / CONTACT

MUHDER

Hız. Muhammed (s.a.s.)'i Anlama ve Anlatma Uluslararası Derneği
Gökkuşuğu Mah. 1204. Sok. 19/24 Balgat - Çankaya / ANKARA
Tel: 0 532 588 44 14
www.muhter.com

TASARIM & BASKI / DESIGN & PRINTING

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. No: 1/17 Balgat / ANKARA
Tel: +90 312 472 37 73-74
www.sfn.com.tr

İNKÂR VE SAVUNMA BAĞLAMINDA NEBEVÎ TIBBİN İLAHÎLİĞİ SORUNU

Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
enbiyayildirim@hotmail.com

Allah Resûlünden müspet ilimler alanına giren pek çok hadis nakledilmektedir. Bu tür rivayetler çoğunlukla insan sağlığı/tedavi ve astronomi alanında yoğunlaşmaktadır. Bunların yanında hayvancılık ve tarım alanında konumlandırılabilir bazı hadisler de mevcuttur. Münekkid hadisçiler bu tür rivayetleri iki kısma ayırmışlardır. a) Senedleri ve metinleri açısından mevzu kabul edilenler. b) Zayıftan sahihe uzanan bir kategoride yer alanlar. İkinci bölümde yer alan rivayetlere bakış açımızın ne olacağı hususu, öteden beri tartışma konusu olmuştur, günümüzde de olmaya devam etmektedir.

A- Yaklaşım Farklılıkları

Hiz. Peygamber'in pozitif ilimler bağlamında söylediklerinin nasıl değerlendirilmesi gerektiğini irdeleyenler tıpla ilgili hadisleri merkeze almışlar ve bunun üzerinden kanaatlerini dile getirmişlerdir. "Tıbb-ı Nebevî" diye başlıklandırılan rivayetleri değerlendirmede temel olarak dört yaklaşımla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bunları özetle ifade edecek olursak:

1. Hiz. Peygamber'in bu sözleri vahiy ve ilhamla söylediğini benimseyenler: Mehdî b. Ali b. İbrahim el-Yemenî (815/1412)¹ ile Said Havva bu kanaattedir.² Ülkemizde de merhum Ahmed Davudoğlu, Hiz. Peygamber'in tıpla ilgili bazı hadislerine yapılan itirazları reddetmek bağlamında "hâlâ birçokları nazariye olmaktan ileriye geçemeyen cüce bilgiler"³ nitelemesini yapar ve Hiz. Peygamber'in haber verdiği bir şeyin imkânsız olduğu aklen ve şer'an sabit olursa, bu haberin müteşâbihattan sayılacağını belirterek bunların ilahî menşeli olduklarını kabul ettiğini göstermiş olur.
2. Resûlullah'ın bu bilgilerinin vahiy, nübüvvet ve kâmil akıldan meydana geldiğini düşünenler: İbn Kayyim'in (keza Aliyyu'l-Kârî'nin) yaklaşımı böyledir. Söz konusu rivayetleri, risalet görevi içinde görmediğinden olsa gerek, ahkâma dair hadisler misali aynı kapsamda yani ilahî menşeli olarak değerlendirmez. Ancak, nübüvvet nurunun ve vahyin mahsûlü, şeriatın tamamlayıcısı olarak değerlendirir ve onlara uyulması gerektiğini söyler.⁴

1 Yemenî, er-Rahme fi't-Tıbb ve'l-Hikme adlı yazmadan nakleden Denizkuşları, Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Tıp, s. 161-162.

2 Bkz. Havva, Allah Resûlü Hiz. Muhammed, s. 36 vd.

3 Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, IX/640-1

4 Bkz. İbn Kayyim, Zâdu'l-Meâd, IV/24.

3. Hz. Peygamber'in bunların bir kısmını tecrübeyle söylediğini, diğerlerinin mucize olduğunu benimseyenler. Muhammed Hamidullah ve muasır Gazali bu yaklaşımdadırlar.⁵
4. Allah Resûlü, bu hususları kendi zamanında sahip olduğu bilgiler çerçevesinde edindiği deneyime göre söylemiştir diye düşünenler. Taberî,⁶ Hattâbî,⁷ İbn Haldûn,⁸ Şah Velîyullah Dihlevî⁹ gibi bilginlerin, keza dönemimizde de M. Said Hatiboğlu'nun yaklaşımı bu çerçevededir.¹⁰ Hurma aşılama rivayetini ele alan Nevevî'nin değerlendirmesi söz konusu yaklaşımı özetlemektedir: "Hurma aşılama işinde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in dünyayla ilgili görüş ve zanlarının tersinin meydana gelmesi mümkündür. Bu onun için bir noksanlık değildir. Çünkü o, ashabının yönünü ahirete ve ahiret bilgilerine yönlendirmeye çalışmıştır."¹¹

İslam dünyasında son otuz yıldır Tıbb-ı Nebevî alanında – özellikle de Arap ülkelerinde – yapılan çalışmalara baktığımızda, neşriyatın birinci madde ağırlıklı olduğunu görürüz. Hz. Peygamber'in tıpla ilgili söylediklerindeki hikmetleri ele almak amacıyla genel çalışmalar yapıldığı gibi her bir hadis ile ilgili müstakil eserler de kaleme alınmaktadır. Sayılamayacak miktardaki bu kitaplar ile makaleler ele aldıkları konu itibarıyla Allah Resûlü'nün sözünün arka planındaki hikmeti ortaya koymaya çalışmakta ve rivayette sözü edilen hususun bir mucize olduğu iddia etmektedir. Dolayısıyla bal, çörek otu, acve hurması v.b. konulardaki hadisler, Hz. Peygamber'in hak elçi olduğunun bir başka delili olmaktadır. Bunun yanında 4. yaklaşımı benimseyenlerin gerek Arap ülkelerinde ve gerekse ülkemizde pek çok insan tarafından müsteşriklerin İslam dünyasındaki takipçileri olarak suçlandıklarını de belirtmemiz gerekir.¹²

B- Tıbb-ı Nebevî Hadislerinin Yer Alması Gereken Kategori

Tıbb-ı Nebevî diye tasnif edilen rivayetlerin nasıl anlaşılması gerektiği hususu son derece girifttir. Sadece klasik yöntemlere göre senedinin ve metnin sahih olup olmadığını tespitle sınırlı değildir. Bilakis bunlar kelâmdan fıkha kadar pek çok İslami ilmi ilgilendirir. Lakin şu husus son derece önemlidir:

Tıbb-ı Nebevî şemsiyesi altına alınan hadislerin Allah Resûlü'nden nakledilen ve pozitif bilimler altında konumlandırılacak diğer hadislerden ayrı değerlendirilerek, sadece bunlar üzerinden bir bakış açısı oluşturmaya çalışmak son derece yanlıştır. Dolayısıyla tıba dair hadislerin vahyî/mucizevî bir yönü olduğunu iddia edenler ile buna karşı çıkanların öncelikle benimsemeleri gereken temel bir gerçeklik bulunmaktadır. O da, örneğin evrenle ilgili rivayetleri de tıpla ilgili rivayetlerle aynı potada değerlendirmek gerektiğidir. Çünkü birinde mucize söz konusu ise veya böyle bir şey yoksa, diğerlerinde de durum aynıdır. Bu yapıldığı takdirde tartışma daha sağlıklı bir zeminde sürdürülebilecektir.

Burada evrenle ilgili olarak Hz. Peygamber'den nakledilen bazı hadisleri zikredeceğiz. Ancak öncesinde cahiliye dönemi insanların evren tasavvurlarına kısaca değinmekte fayda vardır. Böylece Hz. Peygamberin kâinat tasavvurunu da daha iyi anlayabileceğiz ve bu bize tıpla ilgili hadisleri değerlendirmede de yardımcı olacaktır.

5 Bkz. Hamidullah, İslam Peygamberi, II/875, 880; Seyyideti, sayı: 500, s. 49, London-8-14/10/1990.

6 Taberî, Tehzîbu'l-Asâr, el-Cuz'u'l-Mefkûd, s. 332.

7 Hattâbî, İ'lâmu'l-Hadîs fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî, III/2107.

8 İbn Haldûn, Mukaddime, III/1144.

9 Şah Velîyullah Dihlevî, Huccetu'l-lâhi'l-Bâliğa, II/611.

10 Bkz. Yıldırım, Hadiste Metin Tenkidî, s. 536-8.

11 Nevevî, Şerh, XV/116.

12 Bkz. Gülen, Sonsuz Nur, II/358-9.

Bu bağlamda ilk göze çarpan husus, Arabistan'ın bazı bölgelerinde, insanı etkileyen olağanüstülükleri sebebiyle güneş ve aya yaygın bir şekilde ibadet edilmesi idi. Bazı kabilelerin ilah olarak gördükleri güneşe saygı göstermek amacıyla meşaleler yakarak tavaf ettikleri, güneş adına yaptıkları putlara tapındıkları, Mekke'de ise ay için özel bir merâsim düzenlendiği, ayla ilgili putlar edinildiği, adlarına kurbanlar kesildiği bilgisi kaynaklarda genişçe yer almaktadır.¹³ Kur'an bu yanlışla vurgu yaparak Allah tarafından yaratılmış olan mezkûr varlıklar yerine onları yaratan Allah'a secde edilmesini istemiştir.¹⁴

Güneş ve aya secde edilmesi yanında, bu ikisinin tutulması, kâinata meydana gelen bir olaya veya büyük bir insanın ölümüne işaret sayılıyordu. Nitekim Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim'in vefatından sonra güneş tutulmuş, insanlar bunu önceki inanışlarında olduğu gibi çocuğun ölümüne bağlamışlardı.¹⁵

Gök cisimlerine yönelik olarak Arabistan'da yaygın olan bir inanış da yıldızlara tapınmaktı. Çeşitli yıldızların putları yapılarak adlarına kurbanlar kesilirdi. Aynı zamanda kayan yıldız bir hükümdarın ölümüne, doğumuna veya önemli bir hadisenin vukuuna işaret sayılırdı. Yağmur, rüzgâr, fırtına, havanın ısınması veya soğuması gibi tabiat olayları ile ağaçların döllenmesi de o zaman ki inanışa göre yıldızlar sebebiyle olmaktaydı. Nitekim bu hususa vurgu yapan Hz. Peygamber, "Allah gökten bereket indirdiği her vakit insanlardan bir grup küfranda bulunurlar. Allah yağmuru indirir; onlar şu yıldız şöyle yaptı, böyle etti derler." buyurmuştur.¹⁶

Başka bir hadiste de şöyle geçer: "Eğer Allah, yağmuru beş yıl tutup sonra gönderecek olsa, insanlardan bazıları inkâr eder ve: "Micdeh yıldızı sebebiyle yağmura kavuştuk! derdi."¹⁷ Cahiliye döneminde gök gürültüsü de bulutlarla görevli bir meleğin sesi sanılırdı. Bu melek, bulutları emrine aykırı davranmaktan alıkoyar ve sürüsünü sevk eden çoban gibi onları oradan oraya gönderdi. Cinlere de bazı görevlerin yüklendiği cahiliye döneminde, suların buharlaşması ve sert çöl ortamında havanın güneş ışığında kırılarak değişik hâllere girmesi, cinlerle irtibatlı görülürdü. Bazıları yağmur gibi tabii hadiselerin gerçekleşmesinde de cinlerin aracı olduğuna inanırdı.¹⁸

Burada kısaca aktardığımız örneklerden de anlaşılacağı üzere, İslam öncesi Arapların inanışı, çözemedikleri tabiat olaylarının ardına farklı farklı güçler vehmetmelerinden ibaretti. Bilimsel bir araştırmanın olmadığı bir coğrafyada zaten bundan tabii bir durum da olamazdı.

Şimdi Hz. Peygamberin evren tasavvuruna dair bazı örnekler zikredebiliriz:

1- Kâinatın yaratılışı: Hz. Peygamber'den, yaratılışın gerçekleşme zamanı ve safahâtıyla ilgili pek çok hadis gelmektedir. Rivayetlerin bir kısmında ise bu hususlarda ayrıntılı bilgi verilir. Şu örnekte bu durum açıkça görülür: "Mahlûkatını yaratmazdan önce Rabbimiz Amâ'da idi. Ne altında hava, ne de üstünde hava vardı. Arşını su üzerinde yarattı."¹⁹

13 Bkz. İbn Kuteybe, Kitâbu'l-Envâ, s. 2, 190-2; Bedr, el-Felek inde'l-Arab, s. 7.

14 Fussilet, 41/37.

15 Buhârî, Kusûf, 1-2, (Rakam: 1043-4); Nuveyrî, Nihâyetu'l-Ereb, I/48

16 Buhârî, Ezân, 156, (Rakam: 846); Muslim, İman, 32, (Rakam: 125-6); İbn Kuteybe, a.g.e., s. 14.

17 Nesâî, İstiskâ, 16, (Rakam: 1525); İbn Kuteybe, a.g.e., s. 14-5.

18 Cahiliye dönemi inanışlarıyla ilgili olarak bkz. Şehristânî, Mîlel, III/722-3; İbn Kuteybe, Kitâbu'l-Envâ, s. 8-9, 13-5; Kalkaşendî, Nihâyetu'l-Ereb, s. 452; Subhî'l-A'sâ, II/179; Ya'kûbî, Târîh, I/254-7.

19 Tirmizî, Tefsîr, 11 (Rakam: 3109). Ayrıca bkz. 11 Hüd 7.

2- **Gökler:** Gökyüzünün gıcırdadığını belirten²⁰ Hz Peygamber, onun dürülmüş bir dalga, korunmuş bir tavan olarak tarif eder ve semanın üstünde başka bir sema daha bulunduğunu söyleyerek yedi kat semayı sayar. Sonra konuşmasına devamla: "İkisi arasında ne (kadar uzaklık) var biliyor musunuz?" diye sorduktan sonra, "Beş yüz yıl!" der. Sonra tekrar: "Bunun gerisinde ne olduğunu biliyor musunuz? Bunun gerisinde su var. Suyun gerisinde Arş var. Allah, Arş'ın üstündedir. Âdemoğlunun yaptıklarından hiçbirisi O'na gizli kalmaz." buyurur. Ardından tekrar: "Bu arz nedir, biliyor musunuz? Bunun altında bir diğer arz var, ikisi arasında beş yüz yıl var. Böylece yedi arzın varlığını birer birer sayar."²¹

3- **Güneş:** Rivayetlerden anladığımız kadarıyla, Hz. Peygamber güneşin kendi yörüngesinde döndüğü, keza dünyanın yuvarlak olduğuyla ilgili bilgi sahibi değildi. Ebû Zerr'den gelen rivayet bunu teyit etmektedir: "Güneş batarken Resûlullah ile birlikte mescidde idim. Bana: "Ey Ebû Zerr, biliyor musun bu güneş nereye gidiyor?" diye sordu. Ben: "Allah ve Resûlü daha iyi bilir!" dedim. "Arş'ın altına secde yapmaya gider, bu maksatla izin ister, kendisine izin verilir. Secde edip kabul edilmeyeceği, izin isteyip izin verilmeyeceği zamanın (kıyametin) gelmesi yakındır. O vakit kendisine: "Geldiğin yere dön!" denir. Böylece battığı yerden doğar. Bu durumu Cenab-ı Hakk'ın şu sözü haber vermektedir: "Güneş, duracağı zamana doğru yürüyüp gitmektedir. Bu aziz ve alim olan Allah'ın takdiridir."²²

Burada önemli bir mesele de dünyanın sadece Arap yarımadasındakiler için batı tarafından doğacak oluşudur. Çünkü güneş tam da dünyanın batı yarımküresine doğacakken geri dönecektir. Oysa güneşin doğuş ve batışı ifadeleri mecazîdir. Zira bugün kesin olarak bilinmektedir ki, güneş doğup batmamakta, dünya onun etrafında dönmektedir. Aşağıdaki rivayette de mesele aynı şekilde ele alınmaktadır: "Güneş, battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmaz. Batı'dan doğunca, insanlar görür ve hepsi de iman eder. Ancak, daha önce inanmamış veya imanının sevkiyle hayır kazanamamış olan hiç kimseye bu iman fayda sağlamaz."²³

4- **Gök gürültüsü:** Hz. Peygamber gök gürültüsünü meleklerle bağlamaktadır: İbn Abbas anlatıyor: "Yahudiler, gök gürültüsünün ne olduğunu Hz. Peygamber'e sordular: "Bulutlarla görevli olan melektir. Beraberinde ateşten kamçılar var. Bununla bulutları Allah'ın dilediği yere sevk eder." diye cevap verdi. Onlar tekrar sordular: "Ya şu işitilen ses, o nedir?" "Bu, bulutların istenen yere gitmeleri için onlara yapılan bir sevtir." diye karşılık verdi. Yahudiler: "Doğru söyledin" dediler.²⁴

Konu çerçevesinde başlıkları veya rivayetleri çoğaltmak mümkündür. Ancak buraya aldığımız örnekler Allah Resûlü'nün kâinat olaylarına bakışını anlamamıza yardımcı olmaya yetmektedir. Burada zikrettiğimiz rivayetler sıhhat açısından tahlil edilecek olsa, bir kısmı problemler içerebilir ancak bu bahsimiz açısından o kadar önemli değildir. Bizim için burada önemli olan rivayetler bütünüdür ifade ettiği manadır. O da Allah Resûlü'nün kâinata cereyan eden hadiselerden ne anladığıdır. Görüldüğü kadarıyla, cahiliye dönemine göre Hz. Peygamberde değişen şey, tabiat olaylarının ardına Allah'ın kudretini koyması olmuştur. Bu son derece önemli olmakla birlikte gerçekleşme nedenini anlayabilme yönünde değişen bir şey yoktur.

Burada, Hz. Peygamber'in tıbbı dair sözlerini ve uygulamalarını nerede konumlandırmamız gerektiğine yardımcı olması açısından evrendeki olaylar dışından da birkaç örnek vermek istiyoruz: a)

20 Tirmizî, Zuhd, 9 (Rakam: 2312); İbn Mâce, Zuhd, 19 (Rakam: 4190).

21 Bkz. Tirmizî, Tefsîr, 57 (Rakam: 3298), 69 (Rakam: 3320); Ebû Dâvûd, Sünne, 19 (Rakam: 4723).

22 Yâsîn, 36/38. Rivayet için bkz. Buhârî, Tefsîr, Yâsîn, 1, (Rakam: 4802-3); Bed'u'l-Halk, 4, (Rakam: 3199).

23 Buhârî, Rikâk, 40, (Rakam: 6506).

24 Tirmizî, Tefsîr, 13, (Rakam: 3117).

"Atların en hayırlısı siyah olup, alnında beyazlık olan üst dudağıyla burnu beyaz olan atlardır. Sonra ayakları beyaz sağ tarafı sade renk olan siyah atlardır. Bu özellikte bulunamaz ise bu özellikleri olan doru attır."²⁵ Görünen o ki Resûlullah bu sözü, kendi dönemindeki tecrübelerine göre söylemiştir.²⁶ b) Bedir'de Habbâb b. Munzir'in tavsiyesiyle ordunun yerini belirlemiş, keza İranlılardan örnek alarak Medine'nin etrafında hendekler kazdırmıştır. Bunlar

Hz. Peygamber'in her konuda uzman olmadığı gibi arkadaşlarıyla istişare ettiğini, bazen onların tavsiyeleri doğrultusunda kendi görüşünden vazgeçtiğini, bazen kendi arzu ve kanaati hilafına çoğunluğun görüşüne uyduğunu gösterir.²⁷ Başka bir ifadeyle kendi zamanının bilgi ve birikiminden yararlandığını ortaya koyar.²⁸

C- Tıbb-ı Nebevî Hadislerinin Görünümü

1- Hz. Peygamber'in uyguladığı veya tavsiye ettiği yöntemlerin başlangıcı

Allah Resûlü'ne nispet edilen tıbbi uygulamaların durumlarını anlayabilmek için sorulması gereken çok önemli bir soru bulunmaktadır. O da (evrenle ilgili bilgilerinde olduğu gibi) bu uygulamaların Hz. Peygamber'le birlikte başlayıp başlamadığıdır. Şayet bunlar Allah Resûlü'nün hiç kimsenin bilmediği ve kendisinin ortaya koyduğu tedavi yolları ise bu durumda söz konusu uygulamalara kudsîyet yolunu açmak çok kolaylaşacaktır. Lakin söz konusu uygulamaların son elçiyle birlikte başlamadığı, bilakis bunların o coğrafyalarda daha önceden de olduğu, Hz. Peygamberin de öğrendiği bu tecrübeleri arkadaşlarına tavsiye ettiği söz konusu ise, bunları mucizevî uygulamalar olarak değerlendirmek hâliyle zorlaşacaktır. Bu durumda yapılması gereken, bunların İslam öncesinde var olup olmadığını tespit etmektir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, Hz. Peygamber'in tavsiye ettiği tedavi yolları, kendi döneminin bilgileriyle. Allah Resûlü hiç kimsenin bilmediği bir tedavi yöntemini tavsiye etmiyordu. Muhtemelen seyahatları, şifalı bitkilerle/ananevî metotlarla tedavi uygulayan tabiplerle görüşmeleri ve uygulamalara şahit olması nedeniyle o dönem şartları içerisinde oldukça iyi sayılabilecek bir bilgiye sahip olmuştu. En iyi ihtimalle, tavsiyelerinin bir kısmının kendi tecrübeleriyle kazandığı sonuçlar olduğunu varsaysak bile, geri kalan büyük çoğunluğun bilgisi, esas itibarıyla ona dayanmıyordu. Kaldı ki kendi tespitleri de olmuş olsa, bunlar da bölgesel diğer bilgiler ile aynı havuzda değerlendirilmeyi fazlasıyla hak etmektedir. Bu rivayetleri nakleden sahabilerin söz konusu hadisleri bir mucize, daha önceden bilinmeyen bir durum olarak değil de Allah Resûlü'nün tavsiyeleri olarak naklettiklerini göz önünde bulundurursak durum daha iyi anlaşılacaktır.

İslam öncesine baktığımızda şunu görürüz: Cevad Ali'nin tespitlerine göre balla tedavi, hacamat, dağlamak, rukye; sarımsak, soğan, kimyon, kereviz, hardal, çemen, enfiye, çörek otu gibi bitkile-

25 Tirmizî, Cihad, 10, (Rakam: 1696).

26 Bkz. Rızaeddin b. Fahreddin, Dinî ve İctimaî Meseleler, s. 104.

27 Bkz. Ünal, Hz. Muhammed ve Tıp, s. 190.

28 Bu misaller yanında, a) Hz. Peygamber bir gün namazı eksik kılmış, vahiy mi geldi yoksa unuttunuz mu diye sorduğunda, unuttuğunu söyleyip kalan namazı tamamlamıştır. [en-Nesâî, Sehv, 22 (Rakam: 1226)]. Hz. Peygamberin her yaptığını vahiy olarak değerlendirecek olursak bu durumda vahiy yanlış gerçekleşti, demek gerekir. b) Keza vefat öncesi kendisine bir kâğıt getirilmesini istediğinde "Allah'ın kitabı yanımdadır, o bize yeter" denilerek isteği karşılanmamıştır. [Buhârî, İlm, bâbu kitâbeti'l-ilm (39), Rakam: 114]. Bu durumda da kâğıt kalem getirmeyen sahabiler vahye karşı çıktılar demek gerekir. Bkz. Rızaeddin b. Fahreddin, a.g.e., s.107. Bu örnekler Allah Resûlü'nün bazı uygulamalarının vahiy dışında kaldığını göstermeye yetmektedir.

rin tedavide kullanılması yanında develerin beviyle tedavi, dişlerin sağlıklı korunması için arak ve bazı ağaçları fırça olarak kullanmak, göz iltihabı için ismid ve diğer sürme çeşitleriyle tedavi olmak, lavman (hukne), yaraların tedavisinde zakkum kullanmak bilinen tedavi usulleriydi. Cüzzam, baras (alaca), humma (sıtma) maruf hastalıklar, sünnet olmak da yaygın idi.²⁹ Keza kuduz köpeklerin öldürülmesi, veba olanyere girilmemesi de böyleydi.

2- Allah Resûlü'nün başkalarının tecrübelerinden yararlanması:

Hiz. Muhammed (s.a.s.)'in bizzat kendisinin yararlandığı tıbbi uygulamalar ile döneminde var olan halk tabipleri, Allah Resûlü'nün dönemindeki birikimi ve uygulamaları anlamamıza yardımcı olacaktır.

- "Emzikli kadınla cinsel ilişkiyi yasaklamayı düşünmüştüm, ancak Rumlarla Farslıların bunu yaptıklarını (ve çocuklarının zarar görmediğini) görünce vazgeçtim."³⁰ Bu hadislerinde Hz. Peygamber'in diğer milletlerin tecrübelerinden yararlandığı anlaşılmaktadır.
- Allah Resûlü, rahatsız olan Ubeyy'e tabip göndermiş, o da onu dağlayarak tedavi etmiştir.³¹ Keza Es'ad b. Zü'rre krup (göğüs anjini) hastalığına yakalanınca Hz. Peygamber dağlanmasını istemiş, diğer rivayete göre de kendisi iki kez boğazından dağlamıştır. Yahudilerin, "Gerçekten peygamber ise onu iyileştiresin de görelim." demeleri üzerine, kendisinde olağanüstü bir güç olmadığını söylemiştir. Nihayetinde dağlama yapılmış ama bir süre sonra hasta ölmüştür.³² Hastanın ölmüş olması, konuya Hz. Peygamber dönemi tıbbi uygulamalarına nasıl bakmamız gerektiği hususunda bir ışık tutmaktadır.
- Hiz. Peygamber, rahatsızlanan Sa'd b. Ebî Vakkas'ı Hâris b. Kelede'ye yönlendirmiştir.³³
- Tabip olan Ebû Rimse et-Teymî, yine tabip olan babasıyla birlikte Hz. Peygamber'i ziyarete geldiğinde sırtındaki yumruyu tedavi etme teklifinde bulunmuş, muhtemelen acı vermemesi nedeniyle Hz. Peygamber bu teklifi kabul etmemiştir.³⁴
- Urve, Hz. Âişe'nin tıp bilgisine şaşırdığını söyleyince Hz. Âişe, yeğenine, "Urveciğim! Hz. Peygamber ömrünün sonlarına doğru hastaydı. Arabistan'ın her tarafından bir takım heyetler kendisini ziyarete geliyorlar ve bazı ilaçları tavsiye ediyorlardı. Ben de onların tavsiye ettikleri ilaçları uyguluyordum. Bu bilgim oradan geliyor."³⁵ demiştir.

Bu bilgilere ve tavsiye ettiği tedavi yöntemlerine bakarak, Hz. Peygamberin kendi dönemine göre iyi sayılabilecek düzeyde tababet bilgisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle şunlar ve benzeri rivayetler geçmişten gelen bir birikimin ve tecrübenin hulasası olarak gözükmetedir: "Tedavi oldu-

29 Bkz. Ali, Tarih, 390-418.

30 Müslim, Nikâh, 24, (Rakam: 140). "Bu hadisten anlaşılan şudur: Hz. Peygamber, bir şeyin sağlığa zararlı olduğunu insanlardan işitmekle, ümmetini o işten alıkoymak istemişken, Rumlarla İranlıların bundan bir zarar görmediklerini öğrendiğinde bu niyetinden vazgeçmiştir. Resûl-i Ekrem, Rumlarla İranlıların durumlarını bilmediğinden, o şeyi, o zamanki halkın sözüne göre yasaklamış ve kendisinden sonra o şeyin zararsızlığı anlaşılmış olsaydı, Müslümanların, ya kesinlik derecesindeki doğru tecrübeleri inkâr etmeleri ya da sünneti reddetmeleri gerekirdi. Böylesi mahzurlara düşmemek için, bu tür şeyleri sünnete dâhil etmemek en güzel yoldur." Rızaeddin b. Fahrêddin, Dinî ve İctimaî Meseleler, s. 105.

31 Bkz. Ebû Dâvûd, Tıb, 6, (Rakam: 3864).

32 Bkz. Müsned, XXXVIII/475, (Rakam: 17238) ; İbn Sa'd, Tabakât, III/610-1.

33 Ebû Dâvûd, Tıb, 12, (Rakam: 3875).

34 İbn Sa'd, a.g.e., I/328.

35 Müsned, VI/67, (Rakam: 24434); Zehebî, et-Tıbb-ı Nebevî, s. 220-1

ğunuz en faydalı şey hacamattır.”³⁶, “Tedavi olduğunuz en yararlı şey hacamat ve hind buhurudur.”³⁷, “Kullanabileceğiniz en faydalı sürme ismidir. Çünkü o göze kuvvet verir, saç bitirir.”³⁸

D- Tıbbı Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Allah Resûlü’nden nakledilen tıbbı dair hadisleri nasıl anlamamız gerektiği hususuna katkı sağlamak ve kendi yaklaşımımızı ortaya koymak amacıyla bazı tespitler yapmak gerekmektedir:

1- Resûlullah’ın yaptığıının neliği

Hiz. Peygamber öncesi ve kendi dönemi uygulamalarına baktığımızda, Hiz. Muhammed (s.a.s.)’in yaptığıının “şer’ileştirme” olduğunu görüyoruz. Bu da üç seçenekten biriyle oluyordu: a) Uygulanan tedavi usûllerinde – içkiyle tedavide olduğu gibi-³⁹ dinin prensiplerine aykırılık söz konusu iptal ediyordu. b) Tashih ediyordu. Avf b. Mâlik anlatıyor: Bizler cahiliye döneminde rukye yapıyorduk. Resûlullah’a “Yâ Resûlallah! Bu hususta ne buyursunuz?” diye sorduk. Bize, “Yaptığınız rukyeleri bana arz edin. Şirk olmadıktan sonra rukyede beis yoktur.” diye cevap verdi.⁴⁰ c) Bir problem yoksa bırakıyordu ve hatta tavsiye ediyordu. Bütün tedavi tavsiyeleri bu bağlamda değerlendirilebilir.

2- Bunların neden vahiy/mucize olarak değerlendirilemeyeceği

Hiz. Peygamber’in tavsiye etmiş olduğu veya uyguladığı tedavi yöntemlerinin neden vahiy/mucize veya benzeri bir çerçevede değerlendirilmeyeceği hususu iki başlıkta ele alınabilir:

- Bu rivayetleri mucize olarak kabul edecek olursak, Allah tarafından tasdik edilmiş ilaçtan daha iyisi bulunmayacağı için modern tıptan istifade etmeden, gerektiğinde ameliyat olmadan, her zaman istifade imkânımız olduğu için ismid, çörek otu, hurma, buhur vb. şeylerle tedavi yoluna gitmemiz gerekir. Örneğin Hiz. Peygamber, Ubeyy’e doktor gönderip damarını kesip dağlattırdığı için bugünkü imkânlardan istifade etmeden benzer durumla karşılaşınca aynı tedaviyi uygulamamız icap eder. Biz bunları söylerken bitkilerle tedaviyi reddetmiyoruz; eğer bunlar mucize ise, mucize ilaç dışında başka tedavi yolu aramanın yanlış olacağını; oysa Hiz. Peygamber zamanında yapılanın o döneme göre en iyisi, bununla beraber nihâi tedavi olmadığını söylemek istiyoruz.
- Hiz. Peygamberin tavsiye ettiği yöntemler veya ilaçlar, kendi coğrafyası şartları çerçevesindedir. Bu yüzden o coğrafyada var olan bir şeyi tavsiye etmiştir. Hiç şüphe yok ki, o dönemde dünyanın daha yeşil olan bölgelerinde yetişen bitkilere paralel olarak daha güzel ilaçlar uygulanıyordu, keza daha iyi tedavi yöntemleri söz konusu olabiliyordu. Dolayısıyla Hiz. Peygamber, o bölgelerden birinde yaşamış olsaydı tavsiye edeceği yöntemler yaşadığı coğrafyaya ait olacaktı. Böyle bir şey durumunda ise örneğin Hiz. Peygamber Çin’de peygamber olarak gönderilmiş olsaydı, o coğrafyadaki tedavi yöntemlerini olağanüstü mü görecektik ve bunlara ilahî bir yön mü atfedecektik? Bu sorunun cevabı “hayır” olmalıdır. Bu nedenle acve, ismid v.b. rivayetlere aynı çerçevede

36 Müslim, Musâkât, 11, (Rakam: 62).

37 Buhârî, Tıb, 13, (Rakam: 5696).

38 Ebû Dâvûd, Tıb, 14, (Rakam: 3878).

39 Bkz. Müslim, Eşribe, 3, (Rakam: 12); Şâtıbî, Muvâfakât, II/57.

40 Ebû Dâvûd, Tıb, 18, (Rakam: 3886).

bakmak yararlı olacaktır. Bal ve çörek otu v.b. rivayetlere gelince, bunları tecrübeye dayalı olarak faydalı bulunmuş ilaçlar olarak görmek uygundur. Dünyanın her yanında da böyle görülmüştür.

Allah Teâla, "Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Bununla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz..."⁴¹ buyurmaktadır. Görüldüğü gibi, ayette, hazırlık olarak atların büyütülüp eğitilmesi ve düşmana karşı bu şekilde hazırlık yapılmasından bahsedilmektedir. Fakat ayeti okuyan hiç kimse silah sanayinin ilerlediği şu çağda, atları beslemek için haralar kurmayı ve bu şekilde Allah'ın emrini yerine getirmeyi düşünmemektedir. Herkes bilmektedir ki, burada murat edilen, çağın gereklerine uygun olarak düşmana karşı hazırlık yapmaktır. Aynı durum, "Hayır, kıyamete kadar atların alınlarındadır."⁴², "Bereket, atların alınlarındadır."⁴³ hadisleri için söz konusudur. Bunları nasıl ki o dönem şartlarına göre değerlendiriyorsak, faydalı ilaçları tavsiye eden hadislere de aynı şekilde bakmak durumundayız.

3- İlgili hadislerin modern bilimler ışığında tahlili

Hız. Peygamber'den nakledilen hadisleri modern bilimlerin değerlendirmeleri altında tahlil edecek olursak, öncelikli olarak bunların Allah Resûlü'nün yaşadığı zaman itibarıyla sahip olduğu bilgiler olduğunu söylemek durumundayız. Bu durumda sahih olanları merkeze almak suretiyle gelen haberleri şu şekilde kategorize etmemiz mümkün gözükmemektedir:

- Bugünkü bilimsel verilere kesin olarak muvafık olanlar: Büyük ihtimalle bu hadisleri Hız. Peygamber söylemiştir. Bunlar tıbbın ilerlemediği ve basit düzeyde kaldığı bir toplumda geleneksel bilgiler ışığında hasta insanlara tavsiye edilmiş ve tecrübe edilmiş ilaçlardı. Bunlar Resûlullah'ın uyguladığı, uyguladığını gördüğü veya haberdar olduğu yöntemlerdir. Ancak bu, "bitkilerle tedavide en iyi ilaçlar bunlardır" manasına gelmemektedir. Çünkü dünyanın her yerinde bitkilerle tedavi öteden beri bilinmekte, bir yerde bulunan otlar sahip oldukları özellikler sebebiyle Hız. Peygamber'in tavsiye ettiklerinden daha randımanlı neticeler verebilmektedir. Bu sebeple de mucizevi değillerdir.
- Bugünkü bilimin kesin olarak reddettikleri. Çeşitli rivayetlerde Hız. Peygamber'in, rahatsızlanan bedevilere (Uraniler) develerin bevlini içmelerini tavsiye ettiği, onların da bu tedavi sonunda iyileştikleri rivayet edilir.⁴⁴ Âmirî'nin şiiirinde geçtiğine göre, cahiliye döneminde insanlar develerin bevillerini tedavi için kullanıyorlar, bazen de hastaların içmesi için kaynatıyorlardı.⁴⁵ Zaten ilgili hadisin rivayetinde, Resûlullah'ın onlara develerin bevillerini içmelerini tavsiye etmesi tabii bir olay gibi anlatılmakta, yeni keşfedilmiş veya çok ilginç bir hâdise olarak arz edilmemektedir. Ancak gerek fıkıh kitaplarının ve gerekse günümüz tıbbının benimsediği üzere, idrarla bu şekilde bir tedavi söz konusu değildir. Hele de deve idrarının daha ağır olduğu bilimsel araştırmalarla ortaya konulmuştur.
- Tıbbın kesin karar veremedikleri. Hız. Peygamber'in, dünyevî alandaki birikiminin bir kısmının yanlış olabileceği kabul edildikten sonra, bugünkü müspet ilimlerin bazı hadislerde bahsedilen hususların doğruluğu hususunda kesin karar verip vermemesi, bir açıdan önem arz etmemek-

41 Enfâl, 8/60.

42 Buhârî, el-Cihâd ve's-Siyer, 43, (Rakam: 2849-50).

43 Buhârî, el-Cihâd ve's-Siyer, 43, (Rakam: 2851).

44 Buhârî, Vudû, 66, (Rakam: 233).

45 Bkz. Lebîd, Dîvânü Lebîd b. Rebîa el-Âmirî, s. 123; Ali, Târih, VIII/397.

tedir. Bizlerin bakış açısı netleştikten sonra, müspet ilimler hadiste geçen hususu onaylarsa, Hz. Peygamber zamanındaki kabulün doğru olduğunu, reddederse yanlış olduğunu anlamış oluruz. Müspet ilimlerin haklarında karar vermediği hususlara gelince, bunlar hususunda ilmin ne söyleyeceğini beklemek durumundayız. Ancak, sonuç müspet de olsa menfi de olsa, bizim bakış açımız içerisinde yer alacaktır. Burada belki şu söylenebilir: Müspet ilimler sürekli gelişim içinde olduğu için, Hz. Peygamber'in birtakım tavsiyelerini hemen redde yönelmek bir şey kazandırmaz. Böyle yaptığımızda ilmin gerektirdiği temkini elden bırakmış oluruz. Çünkü "çağımızda, büyük ilmî gelişmelerin daha önce doğru kabul edilen inanç ve kanaatleri nasıl değiştirdiği görülmektedir."⁴⁶ Ancak, beklemenin de bir sınırı olduğu bellidir. Yoksa bilimsel olarak son sözün söylendiği bazı konularda, ilmin o konuda keşfedemediği yeni bir şeyler olabilir diyerek, hadis hakkında verilecek kararı neredeyse kıyamete bırakmak makul değildir. Sinek hadisi konumuzla ilgili çok güzel bir örnektir.⁴⁷ Bugünkü bilimsel verilere göre, sahih olarak değerlendirilen bu hadiste geçen husus gerçeklik arz etmemektedir. Hadiste anlatılanın gerçek olduğunu ifade etmek amacıyla zikredilen raporların hiçbirisi gerçek değildir.⁴⁸ Zaten olsaydı Müslümanlar bunu her alanda kullanırlardı.

4-Tıbb-ı Nebevî ifadesinin anlam alanının daraltılması

"Tıbb-ı Nebevî" ifadesi kullanılırken Hz. Muhammed (s.a.s.)'in bunları Allah'tan gelen işaretlerle kullandığına bir telmih vardır. Çünkü söz konusu tedavi yöntemleri veya ilaç kullanımları, Allah Resûlü ile kayıtlandırılarak olaya Nebevî bir boyut kazandırılmış olmaktadır. Oysa bu uygulamalarda – öncesi ve sonrasıyla – kudî bir yön olmadığı aşikârdır. Bu nedenle "Hz. Peygamber'in de" bunları kullandığı veya tavsiye ettiği anlamında Nebevî tıp ifadesi kullanılacaksa bunda bir beis gözükmemektedir ancak bununla kudî bir boyut kastediliyor ise bu ifade yerine farklı bir ifade kullanılmasında fayda vardır. Böylece Hz. Peygamber'in söz konusu tedavi yollarına başvurduğu, lakin aynı zamanda bunların ilahî bir yönünün olmadığı anlaşılmış olsun. "Hz. Peygamber'in dönem tıbbını uygulaması" ve benzeri bir başlık bu amaca hizmet edebilir.

5- Mevzu kabul edilen rivayetlerin durumu

Hadisçiler, konu çerçevesinde gelen rivayetlerdeki sözlerin daha ziyade doktorların kelimasına benzemesini mevzuluğun alametlerinden saymışlardır. Mevzu kabul edilen hadislere baktığımızda ise iki tür rivayetle karşılaşırız. Bunların bir kısmı doktor sözüne benzediği gibi uydurma oldukları da aşikârdır. Fazla çocuğu olmayana karınca yumurtası da olsa yumurta yenmesinin tavsiye edilmesi,⁴⁹ pirinç insan olmuş olsaydı yumuşak huylu olacağı ve karnı aç insanı doyuracağı⁵⁰ gibi rivayetler böyledir. Ancak, bunlardan bazıları da var ki, bizlerin, senedlerine bakarak sahihtir dediğimiz hadislerle metin olarak çok benzemektedirler ve bunlar daha ziyade senedleri itibarıyla mevzu kabul edil-

46 Şahin, Hadiste Metin Tenkidî, s. 4; Ergün, Hz. Peygamber (s.a.s.) ve onun Sünnetine olan ihtiyaç, s. 35

47 Buhârî, Tıb, 58; Molla Hâtır, el-İsâbe fî Sıhhati Hadîsi'z Zubâbe, s. 24-48.

48 Bkz. Ebû Reyve, Edvâ, 116, 196; Ebûbekr, el-Edvâu'l-Kur'âniyye, s. 331-2.

49 Bir kadın gelip Hz. Peygamber'e fazla çocuğu olmadığından şikâyet eder. Resûlullah ona soğan ve yumurta yemesini tavsiye eder. Kadın hangi yumurtayı yiyeceğini sorunca Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Yumurta olsun da velev ki karınca yumurtası olsun." Emînî, Hadîs Kâ Dirâyetî Mi'yâr, s. 217 (Fettenî, Faslus-Sa'y fi'l-Evlat'den naklen).

50 İbn Kayyim bununla ilgili olarak şöyle der: "Bu tam anlamıyla çirkin bir sözdür. Peygamberlerin efendisini bırakın, akıllı insanların bile söyleyeceği söz değildir." İbn Kayyim, Menâr, s. 54, (Rakam: 61).

mişlerdir. Örneğin “Keşkek sırtı pek tutar.”⁵¹, “Hurmayı açken yerseniz kurdu öldürür.”⁵², “Et yiyince kalpte bir ferahlık meydana gelir.”⁵³ gibi. Oysa böylesi mevzu rivayetler, metin yönüyle acve, çörek otu, mantar hadislerinden pek farklılık arz etmez.

Burada şöyle bir soru karşımıza çıkmaktadır: Acaba bunlar bizlere sahih senedlerle gelmiş olsaydı ne yapacaktık? Sanırım bunları da diğerleri gibi, o zamanki şartlar çerçevesinde söylenmiş sözler olarak değerlendirmek, bilimsel tespitlere aykırı olanları yanlışlamak en doğrusu olacaktır.

Bu husus peşinden şöyle bir soruyu da getirecektir: Hadis kitaplarında sahih senedlerle gelen tıpla ilgili her rivayet acaba hadis midir? Çünkü Hâris b. Kelede ve Mâlik b. Dînâr gibi zevatın bazı sözlerinin Hz. Peygamber’e nispet edilerek rivayet edildiği bilinmektedir. Örneğin tabib Hâris b. Kelede’nin “Mide hastalığının evidir. Perhiz şifanın başıdır.”⁵⁴, Abdulmelik b. Saîd b. Cubeyr’in “Mide vücudun havuzu, damarlar da ona gelmektedir.” sözleri gibi.⁵⁵ Aynı şekilde eski Yunan filozoflarından Eflatun’un (Platon) ve birtakım Yunan filozoflarının bazı tıbbî sözlerinin hadis olarak nakledildiğinden bahsedilmektedir.⁵⁶

Bu tür sorular Platon’un 35 yapıtının ve diğer Yunanlı bilginlerin eserlerinin tetkik edilmesini gerektirmekte ve yeni çalışmaların sunacağı cevapları beklemektedir.⁵⁷

6- Hz. Peygamberin bu konularla ilgilenme gerekçesi

“Kur’ân-ı Kerim’e göre peygamberlerin Allah’tan aldıkları yetki ve otoritenin amacı ve sınırı bellidir. Onlar, uyarıcı,⁵⁸ müjdeleyici,⁵⁹ öğüt verici,⁶⁰ Allah yoluna davetçi,⁶¹ ilahî mesajı tebliğçi,⁶² muallim,⁶³ Allah’tan insanlara indirileni açıklayıcı,⁶⁴ vahyin ve hakikatin şahitleri⁶⁵ olarak gönderilmişlerdir.”⁶⁶ Bu durumda “Hz. Peygamber neden tıp konularıyla ilgili tavsiyelerde bulunmuştur” sorusu haklı olarak akıllara gelebilir. Ancak Hz. Peygamber’in bir toplum önderi olarak halkının sağlık sorunlarıyla ilgilenmesi ve hastalıklar karşısında gerekli tedbirleri alması ve tecrübelerinden yararlanarak tavsiyelerde bulunmasından daha doğal bir şey yoktur. Halkın her problemiyle ilgilenen Allah Resûlü’nün sağlık sorunlarıyla ilgilenmesi de tabiidir. Nitekim tedavi olmak fayda verir mi diye soran bir insana her hastalığın tedavisi olduğunu hatırlatması⁶⁷ bunun göstergesidir.

51 İbn Kayyim, Menâr, s. 64, (Rakam: 108).

52 İbnü'l-Cevzî, Mevdûât, III/25; İb Kayyim, a.g.e., s. 65, (Rakam: 114).

53 İbn Kayyim, a.g.e., s. 55, (Rakam: 70).

54 Sehâvî, Mekâsîd, 389, (Rakam: 1035).

55 Dârekutnî, İlel, VIII/42-3, (Rakam: 1401); İbnü'l-Cevzî, Mevdûât, II/284.

56 Bkz. Okiç, Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler, s. 230-1.

57 Geniş bilgi için bkz. Yıldırım, Hadiste Metin Tenkidi, s. 535-62.

58 74/Muddessir, 7/1-2; Sâd, 38/4, 70; Neml, 53/56; Zâriyât, 51/50-51; Mülk, 67/26.

59 Bakara, 2/119; 34/Sebe', 34/28; İsrâ, 17/105; Furkan, 25/56.

60 Nisâ, 4/63; Sebe', 34/46; Nahl, 16/125; Kâf, 50/45.

61 Ahzâb, 33/45-46.

62 Mâide, 5/67; En'âm, 6/104-107.

63 Bakara, 2/129, 151; Âl-i İmran, 3/164; Cum'a, 62/2.

64 Nahl, 16/44.

65 Müzzemmil, 73/15; Ahzâb, 33/45; Feth, 48/8.

66 Ünal, Hz. Muhammed ve Tıp, s. 182.

67 Mûsned, XXXVIII/227, Rakam: 23156.

Sonuç

İbn Haldûn, hurma aşılama hadisini misal vererek bunları âdet ve tabii durumlar olarak değerlendirir ve şer'î ameller olarak görmez. Hz. Peygamber'in insanlara dinî tebliğ etmek için geldiğini, tababete öğretmek için gelmediğini belirtir.⁶⁸ Rızaeddin b. Fahreddin de aynı çerçevede şöyle der: "Peygamberler tıp, aritmetik, matematik gibi bilimleri öğretmek için gönderilmiş olsalardı insanların akıl, duyu ve iradelerinin tamamen ibtal edilip dünyevi işlerin tümünde peygamberin öğretilerine uymaları gerekirdi. Yeryüzünde halifelik yapmak üzerine gönderilen insanlar için bunun mümkün olmadığını herkes bilse gerektir."⁶⁹

Kanaatimizce, İslam öncesi uygulamaların mevcudiyetine bakarak, Allah Resûlü'nün tıpla ilgili birikim ve tavsiyelerini diğer alanlardaki birikimleriyle aynı kategoride değerlendirmek ve onu, müspet ilimler açısından zamanının insanı olarak kabul etmek en makulü olacaktır. Çünkü peygamberlik görevi sınırları içerisinde doktorluk bulunmuyordu. Bu nedenle, kendi dönemine göre tecrübe edilmiş uygulamaları uyguluyor veya tavsiye ediyordu. Bize düşen de, Allah Resûlü'nün tıp alanındaki tavsiye ve uygulamalarını ashabın kabul ettiği çerçevede kabul etmektir.

Kaynaklar

Ali, Cevad, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslam*, I-X, Ysz. - 1993

Bedr, Abdurrahman, *el-Felek inde'l-Arab*, Trablus-Tsz.,

el-Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahîhu'l-Buhârî*, hzr. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz, I-VIII+Fihrist, Beyrut-1991

ed-Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer, *el-İlelu'l-Vâride fî'l-Ehâdisi'n-Nebevîyye*, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah es-Selefi, I-IX, Riyad-1414

Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-X, İstanbul-1977

Denizkuşları, Mahmud, *Kur'ân-ı Kerim ve Hadislerde Tıp*, İstanbul-1982

ed-Dihlevî, Şâh Velîyullah, *Huccetu'llâhi'l-Bâliğa*, hzr. Muhammed Şerîf Sukker, I-II, Beyrut-1992

Ebûbekr, es-Seyyid Salih, *el-Edvâu'l-Kur'aniyye fî İktisâhi'l-Ehâdisi'l-İsrâîliyye ve Tathîri'l-Buhârî minhâ*, Ysz. - Tsz.

Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, hzr. Kernâl Yûsuf el-Hût, I-II+Fihrist, Beyrut-1988

Ebû Reyze, Mahmud, *Edvâ' ale's-Sunneti'l-Muhammediyye*, Kahire-1980

Emînî, Mevlânâ Muhammed Takî, *Hadis Kâ Dirâyetî Mi'yâr*, Karaçi-1986

Ergün, Ahmed, *Hz. Peygamber (s.a.s.) ve O'nun Sünnetine Olan İhtiyaç*, Parantez Dergisi, İlkbahar-1995, s. 28-37

Gülen, M. Fethullah, *Sonsuz Nur*, I-II, Feza Yayıncılık-1994

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, I-II, İstanbul-1980

el-Hattâbî, Ebû Süleyman, *l'Îlâmu'l-Hadis fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, hzr. Muhammed b. Sa'd b. Abdurrahman Âl-Suûd, I-IV, Mekke-1988

Havva, Saîd, *Allah Resûlü Hz. Muhammed*, trc. Halil Günenç, Ankara-1979

68 İbn Haldûn, Mukaddime, III/1144.

69 Rızaeddin b. Fahreddin, Dinî ve İctimaî Meseleler, s. 106.

- İbn Haldûn, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddimetu İbn Haldûn*, thk. Ali Abdolvâhid Vâfî, I-III, Dâru Nehdati Mısır, Kahire-Tsz.
- İbn Hanbel, Ahmed, *Musnedu'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, hzr. Şuayp Arnavut vd., I-L, Beyrut-1997
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebîbekr, *el-Menâru'l-Munîf fî's-Sahîhi ve'd-Daîf*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslamiyye, Beyrut-Tsz.
- _____, *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayrî'l-İbâd*, thk. Şuayb el-Arnaut, Abdulkadir el-Arnaut, I-VI, Beyrut-1992
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed ed-Dineverî, *Kitâbu'l-Envâ*, Haydarabad-1956
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Kitâbu'l-Mevdûât*, I-III, Beyrut-1983
- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali, *Nihâyetu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, hzr. İbrahim el-Ebyârî, Kahire-1959
- _____, *Subhu'l-A`şâ fî Sinâeti'l-İnşâ*, I-XIV, Kahire-Tsz.
- Lebîd b. Rebîa, *Dîvânu Lebîd b. Rebîa el-Âmirî*, hzr. Hamdû Tammâs, Beyrut-2004
- Molla Hâtır, *Halîl İbrâhîm, el-İsâbe fî Sihhati Hadisi'z Zubâbe*, Riyad-1984
- Muslim, Ebu'l Huseyn el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, hzr. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, I-IV+Fihrist, Beyrut-1983
- en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sunenu'n-Nesâî*, thk. Mektebu Tahkîkî't-Turâsî'l-Arabî, I-VIII+Fihrist, Beyrut-1992
- en-Nevevî, Yahya b. Şeref, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, I-XVIII+Fihrist, Beyrut-Tsz.
- en-Nuveyrî, Ahmed b. Abdilvehhâb, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*, I-XVIII, Kahire 1929
- Okiç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul-1959
- Rızaeddin b. Fahreddin, *Dinî ve İctimaî Meseleler*, hzr. Ö. Hakan Özalp, İst. - 2007
- es-Sehâvî, Muhammed b. Abdirrahman, *el-Mekâsîdu'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Muştehira ale'l-Elsine*, thk. Ebu'l-Fadl Abdullah Muhammed es-Siddîk, Beyrut 1986
- Seyyidetî*, sayı: 500, s. 49, London-8-14/10/1990 (Muhammed Gazâlî ile yapılan mülakat)
- Şahin, Ahmet, *Hadiste Metin Tenkidi*, diploma çalışması, İzmir-1987
- eş-Şâtîbî, Ebû İshâk İbrahim b. Musa, *el-Muvâfakât fî Usûli's-Şerîa*, thk. Abdullah Draz ve diğerleri, I-IV, Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut-Tsz.
- eş-Şehristânî, Muhammed b. Abdilkerîm, *el-Milel ve'n-Nihal*, hzr. Ahmed Fehmî Muhammed, I-III, Beyrut-1992
- et-Taberî, Ebû Ca'fer, *Tehzîbu'l-Asâr, el-Cuz'u'l-Mefkûd* (Kayıp Cüz), thk. Ali Rıza b. Abdillâh b. Ali Rıza, Beyrut-1995
- et-Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu's-Sahîh*, hzr. Kemâl Yûsuf el-Hût, I+V, Beyrut 1987
- Ünal, İsmail Hakkı, *H. Muhammed ve Tıp*, Diyanet İlmî Dergi, (Hz. Muhammed özel sayısı), s. 181-90, Ankara-2000
- Ya`kûbî, İbn Vâdîh Ahmed b. İshak, *Târîhu'l-Ya`kubî*, I-II, Beyrut-1960
- Yıldırım, Enbiya, *Hadiste Metin Tenkidi*, İst. - 2009
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *et-Tıbb-ı Nebevî*, thk. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî, Beyrut-1986.